

Hagiografija kot makrožanr

KARIN POŽIN

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160,
SI 2000 Maribor, karin.pozin@um.si

DOI: <https://doi.org/10.18690/scn.16.2.238-258.2023>

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Prispevek v okviru družbeno-semiotičnega pristopa sydneyjske šole (Martin in Rose 2008) obravnava vprašanje žanrskih značilnosti izbranih krajših opisnih pripovednih hagiografskih besedil, objavljenih v treh osrednjih slovenskih hagiografskih zbirkah 19. stoletja – *Shivljenju Svetnikov in Prestavnih Godov* (1828–1829) Franca Veritija, *Djanju Svetnikov Božjih in razlaganju prestavnih praznikov ali svetkov* (1853–1854) Antona Martina Slomška in *Življenju svetnikov in svetnic Božjih* (1866–1874) Jožefa Rogača in Matije Torkarja. Večstopenjska analiza razkriva makrostrukturno besedilno organiziranost, prepozna obveznih in neobveznih strukturnih enot, opredelitev kontekstualnih spremenljivk in sistema vrednotenja, pa pritrjuje družbenemu namenu preučevanih hagiografij, ki s popisom življenja svetega posameznika osmišljajo pomen stvarnega in posredujejo krščanska načela, s ciljem ohranjanja in oblikovanja odnosov na širši in ožji družbeni ravni.

Within the framework of the social-semiotic approach of the Sydney School (Martin and Rose 2008), this paper examines the genre characteristics of selected short descriptive narrative hagiographic texts published in three prominent Slovene hagiographic collections from 19th century – *Shivljenje Svetnikov in Prestavni Godovi* (1828–1829) by Franc Veriti, *Djanje Svetnikov Božjih in razlaganje prestavnih praznikov ali svetkov* (1853–1854) by Anton Martin Slomšek, and *Življenje svetnikov in svetnic Božjih* (1866–1874) by Jožef Rogač and Matija Torkar. Through a multi-level analysis, the study reveals the macrostructural textual organization, identifies both mandatory and optional structural segments, defines contextual variables and the appraisal system. This confirms the social purpose of the examined hagiographies, which is to provide significance and convey Christian principles by presenting the life of holy individuals, with the intention of preserving and shaping relationships on both broader and narrower social levels.

Ključne besede: sistemsko-funkcijsko jezikoslovje, žanrska teorija, sydneyjska šola, makrožanr, slovenska hagiografija, 19. stoletje

Key words: systemic-functional linguistics, genre theory, Sydney School, macrogenre, slovene hagiography, 19th century

1 Uvod¹

Pod vplivom proučevanja svetnic in svetnikov so besedila, ki pripovedujejo o njihovem življenju, od 19. stoletja označena za »hagiografska« (Movrin 2016: 84), saj »vzpostavljajo, razširjajo ali krepijo njihovo čaščenje« (Delehaye 1905: 2). Takšna splošno sprejeta definicija opozarja na njihovo zvrstno raznolikost in historično spremenljivost, saj se mednje prišteva življenjske pripovedi, martirologije, legende, pridige, zgodbe o čudežih, poročila o odkritju ali prenosu relikvij (Head 2001: 13–14). Tovrstna opredelitev je vplivala tudi na dosedanje pristope k obravnavi slovenskih hagiografij, ki prvenstveno potekajo na literarnovednem področju (mdr. Smolik 1997: 497–514; Ogrin 2011: 65–78; Bošnjak 2021: 114–124 idr.) v zadnjem desetletju pa postajajo tudi predmet jezikoslovnih raziskav (zlasti Orožen 2008: 183–193; Orožen 2011: 14–47; Jesenšek 2020; Bizjak Končar 2023). Namen prispevka je odgovoriti na vprašanje, kakšen je žanrski makrostrukturni potencial izbranih hagiografij,² ki so bile objavljene v treh osrednjih hagiografskih zbirkah 19. stoletja, *Shivljenje Svetnikov in Prestavni Godovi* (1828–1829) Franca Veritija, *Djanje Svetnikov Božjih in razlaganje prestavnih praznikov ali svetkov* (1853–1854) Antona Martina Slomška in *Življenje svetnikov in svetnic Božjih* (1866–1874) Jožefa Rogača in Matije Torkarja. Za preučitev žanrske strukture, kontekstualnih spremenljivk in virov vrednotenja, ki vzpostavljajo družbeni namen hagiografskega žanra, je izbran družbeno-semiotični žanrski pristop sydneyjske šole (Martin in Rose 2008), ki je osnovan na temeljih sistemsko-funkcijskega jezikoslovja (Halliday 1978, 1985; Halliday in Matthiessen 2004). Ta teorija pojmuje jezik kot semiotični sistem, znotraj katerega so jezikovne strukture v celoti povezane z družbeno funkcijo in kontekstom, tj. kontekstom kulture in kontekstom situacije, ter njenih spremenljivk polja, tona in načina (Salmaso 2022: 41).

2 Teoretična izhodišča

2.1 Pojmovanje žanra v sistemsko-funkcijskem jezikoslovju

Sistemsko-funkcijski jezikoslovni pristop pomembno prispeva k razumevanju in uporabi žanra v besedilni analizi, kajti deluje iz predpostavke, »da je

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine* – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

² S sorodnim teoretičnim pristopom, prav tako izhajajočim iz sistemsko-funkcijskega jezikoslovja, je Aleksandra Bizjak Končar v prispevku *Retorični potencial hagiografskega diskurza: avtorjev glas v Slomškovi izdaji svetniških življenjepisov Djanje Svetnikov Božjih* (2023: 45–66) preučevala pomenske vzorce, ki ustvarjajo besedilo s prepoznavno besedilno strukturo, ki izraža avtorjev glas.

jezikovna struktura v celoti povezana z družbeno funkcijo in kontekstom« (Bawarshi in Reiff 2010: 29–30). Temelji za zasnovo sistemsko-funkcijskega žanrskega modela segajo v začetek 20. stoletja, ko ga je Bronisław Malinowski (1923: 269–336; 1935) v okviru antropoloških raziskav družbeno-kulturnega konteksta besedil razdelil na dve, za razumevanje medsebojno povezani ravnini, poimenovani situacijski kontekst in kulturni kontekst. Koncept situacijskega konteksta je John Rupert Firth (1957) vključil v svoj jezikovni model in ga opredelil kot »shematičen prikaz zunajjezikovnih dejavnikov, ki vplivajo na pomen besedila« (Bizjak 2005a: 20). Na teh izhodiščih je Michael Halliday (1978, 1985) osnoval sistemsko-funkcijsko teorijo jezika, ki izhaja iz podmene, da jezik dobiva pomen v družbeno-kulturnem kontekstu in zato vsako besedilo pripada določenemu žanru (Bizjak 2005a: 20). Kakšne so značilnosti dane besedilne zvrsti je odvisno od tega, kakšna jezikovna dejavnost se odvija v danem kontekstu situacije (Halliday 1978: 100). Halliday povezuje kontekst situacije s tremi družbenimi funkcijami jezika, ki jih opredeljuje kot kontekstualne spremenljivke polja (področje družbene dejavnosti), tona (družbena vloga tvorca in naslovnika ter razmerje med njima) in načina (vidiki prenosnika in funkcija jezika), ki so organizirane v skladu s posameznimi metafunkcijami: polje je izraženo s predstavno, ton z medosebno in način z besedilno metafunkcijo (Halliday 1978: 111). Te kontekstualne spremenljivke določajo register jezika, ki je za Hallidaya osrednji in osnovni konstrukt jezikovne analize, žanr pa pripisuje načinu ter ga ločuje od analize namenov in vlog v družbenih kontekstih (Alyousef in Alyahya 2018: 96–97).

Hallidayeva zasnova žanra je pomembno vplivala na poznejši razvoj žanrskih modelov (npr. Ruqaiye Hasan (1984: 71–102; 1985: 52–69) in Jamesa Roberta Martina (1984: 21–29; 1985: 248–274) idr.), ki jim je skupno, da žanr pojmujejo kot odsev družbeno-kulturnega konteksta, ki se zapisuje v zgradbo besedil.³ Kot navajata Anis Bawarshi in Mary Jo Reiff (2010: 7), so ti modeli omogočili, da se je žanr začel manj definirati kot sredstvo za organiziranje in bolj kot ideološko aktiven oblikovalec besedil, pomenov in družbenih dejanj. S tega vidika so žanri razumljeni kot oblike kulturnega znanja, ki konceptualno uokvirjajo in posredujejo razumevanje ter delovanje družbe (Bawarshi in Reiff: 7–8). Med sorodne modele, ki priznavajo žanre kot tvorce vrst besedil in družbenih dejanj v kompleksnem, dinamičnem medsebojnem odnosu, spadajo še pragmatično jezikoslovje, ki se za razliko od sistemsko-funkcijskega posveča predvsem razmerju med kontekstualnimi in besedilnimi pomeni (Bizjak 2005b: 154), severnoameriška nova retorika (angl. *Rhetorical Genre Studies*), ki obrav-

³ Nekateri izmed teh modelov so že bili aplicirani v slovenistiko, npr. Martinov sistemsko-funkcijski model besedilne vrste je obravnavala Branislava Vičar (2013: 473–479), žanrsko teorijo Ruqaiye Hasan je na pridižna, deloma pa tudi na pripovedna besedila, aplicirala Aleksandra Bizjak Končar (2005a; 2005b: 153–170; 2008: 136–142; 2023), širšo smer sistemsko-funkcijskega jezikoslovja pa tudi Katja Plemenitaš (2007) in Mojca Nidorfer Šiškovič (2009: 271–277; 2013: 511–518). Več o sorodnih pristopih k besedilnim vrstam v slovenskem besediloslovju gl. Krajnc Ivič (2018: 75–86).

nava žanr pod vplivom sociokulturne teorije, angleščina za posebne namene (angl. *English for Specific Purposes*), ki preučuje pedagoško uporabnost žanra kot sredstva za učenje angleščine, in žanrski pristop sydneyjske šole (angl. *Sydney School*) (Hyon 1996: 693–694).

2.2 Žanrski model sydneyjske šole

Žanrski model sydneyjske šole je osnovan na Hallidayevem (1978, 1985) sistemsko-funkcijskem jezikoslovju, Martinovi (1984, 1985) semantiki diskurza, sociolingvistični teoriji Basila Bernsteina (1990, 1996) ter žanrsko zasnovanem pristopu opismenjevalne pedagogike, ki ga od leta 1979 razvijajo na Oddelku za jezikoslovje Univerze v Sydneyju (Martin 2000: 49; Martin in Rose 2011: 1–2). Pri vzpostavljanju načel za opisovanje in identifikacijo žanrov izhajajo iz ugotovitve, da so vzorci družbene organizacije v kulturi realizirani kot vzorci v vsakem kontekstu situacije, ki se nato realizirajo kot strukturni vzorci v besedilu s strukturnimi enotami (stabilne, ponavljajoče se enote) in fazami (spremenljivejše, svojevrstne za vsako besedilo) (Martin in Rose 2008: 6–7). Za razliko od Hallidayevega pojmovanja žanra kot vidika načina žanr pojmujejo kot semiotični sistem konteksta kulture (Martin in Rose 2003: 7), ki se uresničuje preko registra s spremembami vseh treh kontekstualnih spremenljivk polja, tona in načina, spremembe registra pa z jezikovnimi metafunkcijami, kar se odraža v zaporednih besedilnovrstnih elementih, s katerimi se postopno izraža besedilo (Martin 2016: 32). Tovrstna razmejitev plasti registra in žanra jim je olajšala modeliranje odnosov med žanri, ne da bi obstali v kateri koli registrski spremenljivki (Martin in Rose 2008: 8–16). Najvišja raven tega modela je ideologija, ki je pod vplivom Bernsteinove teorije o družbeno-semantičnih jezkovnih kodih razumljena kot način vzpostavljanja in realiziranja družbenih odnosov (Eggins in Martin 1997: 237). Dejavniki, kot so generacijska in etična pripadnost, spol, zmogljivost in družbeni razred udeležencev, pogojujejo dostop do moči in nadzora ter imajo pomembno vlogo pri razumevanju in tvorjenju žanrov, saj se ideologija prepleta skozi celotno jezikovno realizacijo (Martin in Rose 2008: 17–19).

Družbeno-semiotična konceptualizacija žanra je Martinu in Rosu (2003, 2008) omogočila razvoj večnamenske perspektive, ki zahteva preseganje posameznih žanrov in premislek o njihovem medsebojnem odnosu. Z razumevanjem funkcij, ki jih žanri izpolnjujejo v družbi, poskušajo v sydneyjski šoli rekonstruirati sisteme vrednot, norm in nazorov, ki jih oblikuje družba in se izražajo v zgoščeni besedilni obliki. Razpon žanrov, vključenih v model, je razdeljen v štiri žanrske kategorije s podkategorijami, razvrščene glede na njihove splošne družbene namene: pripovedne (angl. *Stories*), obvestilne (angl. *Informing*), proceduralne (angl. *Procedural*) in vrednotenjske (angl. *Evaluating*) (Rose 2010: 211; 2016: 314), kot prikazuje tabela 1.

Tabela 1: Splošni opismenjevalni žanri po modelu sydneyjske šole (povz. po Rose 2016: 314)

Žanrska družina	Žanr	Namen	Struktura	
Pripovedni žanri (angl. <i>Stories</i>)	Opis dogodkov (angl. <i>Recount</i>)	Opisovanje dogodkov	Orientacija ^ opis dogodkov	
	Pripoved (angl. <i>Narrative</i>)	Razreševanje zapleta	Orientacija ^ zaplet ^ razplet	
	Eksempel (angl. <i>Exemplum</i>)	Presoja značaja ali vedënja	Orientacija ^ pripetljaj ^ interpretacija	
	Anekdota (angl. <i>Anecdote</i>)	Prikaz čustvene odziva	Orientacija ^ edinstven dogodek ^ odziv	
	Opažanje (angl. <i>Observation</i>)	Komentar dogodka	Orientacija ^ opis dogodka ^ komentar	
	Časopisna novica (angl. <i>News story</i>)	Poročanje o aktualnih dogodkih	Vodilo ^ stališče	
Obvestilni žanri (angl. <i>Informing</i>)	Zgodovinski žanri (angl. <i>Histories</i>)	Avtobiografija (angl. <i>Autobiographical recount</i>)	Opisovanje avtobiografskih dogodkov	Orientacija ^ življenske faze
		Biografija (angl. <i>Biographical recount</i>)	Opisovanje biografskih dogodkov	Orientacija ^ življenske faze
		Zgodovinski opis (angl. <i>Historical recount</i>)	Opisovanje zgodovinskih dogodkov	Orientacija ^ opis dogodkov
		Zgodovinska razlaga (angl. <i>Historical account</i>)	Razlaga zgodovinskih dogodkov	Orientacija ^ razlaga dogodkov
	Razlagalni žanri (angl. <i>Explanations</i>)	Zaporedna razlaga (angl. <i>Sequential explanation</i>)	Razlaga zaporedja	Pojav ^ razlaga zaporedja
		Pogojna razlaga (angl. <i>Conditional explanation</i>)	Razlaga alternativnih vzrokov in posledic	Pojav ^ razlaga pogojev
		Razlaga vzrokov (angl. <i>Factorial explanation</i>)	Razlaga večih vzrokov za en rezultat	Pojav ^ razlaga vzrokov
		Razlaga posledic (angl. <i>Consequential explanation</i>)	Razlaga večih posledic iz enega vzroka	Pojav ^ razlaga posledic
		Poročevalni žanri (angl. <i>Reports</i>)	Opisno poročilo (angl. <i>Descriptive report</i>)	Razvrščanje in opisovanje entitet(e)
	Razvrščevalno poročilo (angl. <i>Classifying report</i>)		Opisovanje vrst entitet(e)	Razvrščanje ^ opis vrste
	Poročilo o sestavi (angl. <i>Compositional report</i>)		Opisovanje delov celote	Razvrščanje ^ opis delov celote

Žanrska družina		Žanr	Namen	Struktura
Postopkovni žanri (angl. <i>Procedural</i>)		Postopek (angl. <i>Procedure</i>)	Usmerjanje dejavnosti	Namen ^ oprema ^ koraki
		Protokol (angl. <i>Protocol</i>)	Predpisovanje dejavnosti	Namen ^ pravila
		Postopkovni opis (angl. <i>Procedural recount</i>)	Opisovanje delov celote	Namen ^ metode ^ rezultati
Vrednotenjski žanri (angl. <i>Evaluating</i>)	Utemeljevalni žanri (angl. <i>Arguments</i>)	Ekspozicija (angl. <i>Exposition</i>)	Zagovor stališč(a)	Teza ^ argumenti ^ poziv k strinjanju s tezo
		Razprava (angl. <i>Discussion</i>)	Razpravljanje o dveh ali več stališčih	Tema ^ stališča ^ sklepi
	Odzivni žanri (angl. <i>Responses</i>)	Recenzija (angl. <i>Review</i>)	Vrednotenje literarnega, likovnega ali glasbenega besedila	Kontekst ^ opis besedila ^ mnenje
		Interpretacija (angl. <i>Interpretation</i>)	Interpretacija tém besedila	Vrednotenje ^ interpretacija besedila ^ potrditev
		Kritični odziv (angl. <i>Critical response</i>)	Izpodbijanje sporočilnosti besedila	Vrednotenje ^ izpodbijanje sporočila ^ izziv

Model predpostavlja tudi možnost združevanja več žanrov, takšna besedila pa označujejo kot »makrožanrska« (Martin in Rose 2008: 218–219). Martin (1994: 29–52) definira makrožanre kot kombinacijo žanrov, ki so prikazani v tabeli 1, za preučitev razmerij med njimi pa predlaga uporabo Hallidayevih logično-semantičnih odnosov (Eggins 2004: 70, 133; Martin in Rose 2008: 218–219) in analizo partikularne (angl. *Particulate*), prozodične (angl. *Prosodic*) in periodične (angl. *Periodic*) povezanosti besedilnih struktur (Martin 1997: 16–18). Partikularna struktura besedila organizira v orbitalne ali serijske strukturne vzorce. V orbitalni strukturi je en segment središčni, drugi pa so z jedrnim delom povezani kot sateliti. Pri serijski strukturi so segmenti organizirani zaporedno, pri čemer je vsak segment odvisen od predhodnega. Prozodični in periodični vzorci so nadsegmentni in segajo preko kombinacij posameznih žanrskih kompleksov. Prozodični vzorci se širijo po besedilu na način, da stopnjujejo zaznamovane informacije, zlasti s ponovitvami in prislovnimi določili, medtem ko so periodični vzorci organizirani valovito, glede na pretok informacij znotraj segmentov, nanašajočih se na enako tematiko (Martin in Rose 2008: 24–28).

Razvidno je, da sydneyjski model ne vključuje hagiografij, saj se osredinja na preučevanje splošnih žanrov s področja opismenjevalne pedagogike. Kljub temu se je izkazal za dovolj prožnega, da omogoča preučevanje širokega nabora zvrstno pestrejših besedil, kakršne so tudi hagiografije, katerih funkcija ni

zgoj informativna, temveč tudi performativna (Van Uytfanghe 1993: 148–149; Van Uytfanghe 2011: 37–43) z versko-didaktično komponento ter namenom konstruiranja družbene realnosti preko posredovanja koncepta krščanskega modela vedenja in mišljenja (Rapp 2010: 120–121).

2.3 Sistem vrednotenja

Definiranje žanra kot konfiguracije pomenov predvideva analizo, izhajajočo iz semantike diskurza kot vira. Kot navajata Martin in Rose (2007: 16–17), je ta organizirana okoli petih izhodišč: vrednotenja (angl. *Appraisal*), predstavnosti (angl. *Ideation*), logično-semantičnih odnosov (angl. *Conjunction*), identifikacije (angl. *Identification*) in periodičnosti (angl. *Periodicity*). Ker bi analiza vseh vidikov preseгла okvire pričujočega prispevka, je pozornost osredinjena na teorijo vrednotenja (angl. *Appraisal Theory*), katere namen je razumevanje medosebnih pomenov, učinka vrednotenjskega besedišča in vrste družbenih odnosov (Martin in Rose 2007: 17).

Sistem vrednotenja prepozna tri vrste pomenov: stališča (angl. *Attitude*) (občutki in vrednote tvorca ali naslovnika), vključenosti (angl. *Engagement*) (zavzemanje stališč do vrednostnih položajev) in stopnjevanja (angl. *Graduation*) (stopnja vrednotenja) (Martin in Rose 2007: 26). Sistem stališč vključuje tiste pomene, s katerimi tvorci izražajo vrednotenje občutkov, značaja ljudi in stvari. Deli se na tri podsisteme, in sicer na čustva (angl. *Affect*) (označitev pojavov s sklicevanjem na čustva), sodbo (angl. *Judgment*) (vrednotenje človeškega vedênja glede na družbene norme) in oceno (angl. *Appreciation*) (vrednotenje predmetov in procesov glede na estetska načela) (Martin in White 2005: 42–58). Sistem vključenosti vključuje tiste pomene, s katerimi tvorci zavzemajo stališča do vrednostnih položajev v besedilu. Nadalje se deli glede na možnost (ne)strinjanja z vrednostnimi trditvami. Kadar trditev ne dopušča nestrinjanja je monoglosna, kadar pa je nestrinjanje dopuščeno je opredeljena kot heteroglosna (Magalhães 2022: 8). Sistem stopnjevanja vključuje tiste pomene, s katerimi se stopnjuje ali zmanjšuje moč sporočilnosti besedila oziroma izostruje ali zamegljuje določen vidik njegove osnove sporočilne podobe (Martin in White 2005: 135).

Semantične lastnosti elementov žanrske strukture in njihove realizacije razkrivajo potencial različnih kombinacij izbir, ki prispevajo k pomenski enotnosti besedila in omogočajo izpolnitev družbenega namena posameznega žanra (Magalhães 2022: 8).

3 Žanrska analiza hagiografij v izbranih hagiografskih zbirkah 19. stoletja

3.1 Opis gradiva in metoda raziskovanja

Izbor gradiva je zamejen na šest hagiografij, objavljenih v treh osrednjih slovenskih hagiografskih zbirkah 19. stoletja, *Sveti Isidor kmet* (1828) in *S. Nikolaj ali Niklavsh, škof* (1829) iz *Shivljenja Svetnikov in Prestavnih Godov* (1828–1829) Franca Veritija, *Sveti Florian, vojšak in mučenik* (1853) in *Sveti Štefan, levit, prvi mučenik* (1854) iz *Djanja Svetnikov Božjih in razlaganja prestavnih praznikov ali svetkov* (1853–1854) Antona Martina Slomška ter *Sv. Anton, puščavnik* (1867) in *Sv. Martin, Turski škof* (1874) iz *Življenja svetnikov in svetnic Božjih* (1866–1874) Jožefa Rogača in Matije Torkarja. Gre za besedila, nastala v razponu štiridesetih let, ki upovedujejo življenja priljubljenih zaveznikov na Slovenskem. Analiza gradiva je potekala večstopenjsko. Najprej je bila ugotovljena makrožanrska struktura, s prepoznavo obveznih in neobveznih strukturnih enot ter opredelitev kontekstualnih spremenljivk. Sledila je analiza jezika vrednotenja, ki prispeva k pomenski enotnosti besedil in pomaga razumeti družbeni namen preučevanih hagiografij.

3.2 Analiza strukturnih enot

Vseh šest izbranih hagiografij po obliki predstavlja krajša opisna pripovedna besedila, ki se med seboj razlikujejo po avtorstvu, na besedni in skladenjski ravni, družijo pa jih isti besedilni vzorec (Orožen 2008: 186). O katerem svetniku je govora signalizira naslov z navedbo meseca, dneva in imena godujočega svetnika, saj so besedila v zbirkah razvrščena na podlagi koledarja katoliške Cerkve (Smolik 1995: 209). Sledi bolj ali manj natančen življenjepisni del, za katerega je značilen vzorec kronološke organizacije dogodkov, nauk z izpostavitvijo svetnikovih kreposti in aplikacijo na sodobne razmere ter zaključna molitev. Na podlagi predstavljene členitve je bilo izključeno, da bi analizirana besedila po sydneyjskem modelu spadala v en žanr, zato je naslednji korak identifikacija vstavljenih žanrov znotraj posameznih besedilnih delov.

Z vidika strukturiranosti je prvi, življenjepisni del, prekriven z biografijami, ki se po modelu sydneyjske šole uvrščajo med zgodovinske žanre in prikazujejo življenjsko zgodbo pomembnega posameznika s sledečim strukturnim vzorcem: orientacija ^ življenjske faze ^ (vrednotenje osebe) (Coffin 2006: 53–54). »Orientacija« vzpostavlja in daje kontekst kasnejšim strukturnim enotam: umešča izbrane svetnike v čas in/ali prostor (npr. *Sv. Florian je bil rojen u nemškem tergu Ceiselmauer na spodnem Austrijskem ali Estraihi okolj polovice tretjiga stoletja*) ter predstavi značajske lastnosti, ki botrujejo njihovim kasnejšim svetostim (npr. *Nedolshno je shivel po vsih evangelskih naukih; je bil poboshen, usmiljen, poterpeshljiv, ponishen, zhist*). Sledi strukturna enota »življenjske faze«,

v kateri si dogodki, organizirani epizodično okrog pomembnih življenjskih prelomnic in preizkušenj, sledijo linearno, v kronološkem zaporedju, od rojstva do smrti. Časovna organiziranost se uresničuje z odvisnimi stavki s časovnimi vezniki (npr. *Kader je bil odrasel, se je savesal s kershansko bogabojezho deklizo*) in z okoliščinami časa kot izhodiščne teme na začetku stavka (npr. *Star okoli 19 let, ko nima razun mlade sestre [...]; Leta 311 ponovi cesar Maksimilijan preganjanje kristjanov v Aleksandriji [...]*). Ti oddaljeni dogodki so pripovedovani v opisnem pretekliku kot nezaznamovanem načinu predstavljanja minulega življenja (npr. *Premagoval je te in enake skušnjave z molitvijo in s postom*) in z zaznamovanima načinoma, tj. historičnem sedanjiku (npr. *Ves razkačen poglavar ga ukaže zdaj izleči in nevsmileno tepsti.*) ter dialoški segmenti (npr. *Oblastnik ga pobara, ali je zares kristian, in ga nagovarja, naj kakor njegovi tovarši po ukazi cesarski malike moli, ako si hoče življenje oteti. Sv. Florian pa mu naravnost odgovori: 'Tega nikdar ne storim, le spolni cesarsko povele!'*), s čimer je stopnjevana napetost opisovanega.⁴

Zgradba biografskega dela pokaže, da so posamezne življenjske faze tvorjene iz kombinacij pripovednih žanrov, ki jih v sydneyjskem modelu prepoznamo kot eksemple in opise dogodkov. Za njihovo podrobnejšo razčlemba so bile ugotovitve Martina in Rosa (2008: 49–97) dopolnjene z izsledki Grisel Sonie Salmaso (2017: 6–22; 2022: 39–55), ki poudarja možnost vstavljanja in prerazporejanja pripovednih žanrov znotraj posameznih strukturnih enot. Eksempl opredeljuje kot niz dogodkov, prekinjen z motnjami, ki je pripovedovan z namenom presoje vedënja ali značaja, s sledečim strukturnim vzorcem: (izvleček) ^ (orientacija) ^ (zapis dogodkov) ^ medosebna motnja ^ interpretacija (pozitivna ali negativna presoja vedënja ali značaja) ^ (reorientacija) ^ (koda) (Salmaso 2017: 11). V analiziranih hagiografijah eksempli prevladujejo v življenjskih fazah pri sv. Izidorju, sv. Miklavžu, sv. Florijanu in sv. Štefanu, kar pritrjuje ugotovitvam predhodnih raziskav, ki kažejo na sorodnost slovenskih hagiografij 19. stoletja z retoričnim načelom eksempla kot induktivnega argumenta (Kmecl 1972: 210–211; Kmecl 1975: 16–18; Bizjak Končar 2023). Prikaz razčlemba življenjepisnega dela in prepoznanih strukturnih enot na izbranem primeru ponazarja tabela 2.

⁴ O rabi historičnega sedanjika in dialoga v knjižni slovenščini do 19. stoletja gl. Orožen (2021: 67–122).

Tabela 2: Razčlemba življenjskih faz v hagiografiji o sv. Izidorju⁵

<i>X. dan veliziga travna. Sveti Isidor kmet (1828)</i>			
Shematska struktura življenjepisnega dela	Življenjepis {orientacija ^ življenjske faze: življenjska faza I [eksempel: zapis dogodkov ^ medosebna motnja ^ interpretacija ^ koda]}		
Orientacija (umestitev svetnika v času in prostoru ter prikaz poglavitnih kreposti)	<i>Sveti Isidor je bil rojen na Španskim bliso veliziga mesta Madrida. Nedolžno je shivel po vsih evangelskih naukih; je bil poboshen, usmiljen, poterpeshljiv, ponishen, zhist. S poljskim delam se je shivil, pa vesel je bil svojiga vedniga terpljenja, ker telesno terpljenje pomaga k' nedolzhnosti. Kader je bil odrastel, se je savesal s kershansko bogabozejho deklizo. [...]</i>		
Življenjske faze (življenjski dogodki, kot so se odvijali skozi čas)	Eksempel	Orientacija	<i>„Sveti Isidor je rad molil, in pridno delal;</i>
		Zapis dogodkov	<i>vsak dan je prav sгодaj vstal, in hitel v mesto k sveti mashi; vzhasi je bil per vezh svetih mashah; potlej je shel na delo, posneje kakor drugi kmetje, pa je tolikanj pridnishi delal, in vezh storil ko drugi, kateri so bili zeli dan na polji. Tudi per delu je Boga molil in hvalil, mu daroval svoje terpljenje, in ga vedno v' serzu nosil, de bi bil v vsem po njegovi sveti volji. Vsih rezhi se je poslušil k' boshji hvali: seli, shito, drevesa, shivina, vrozhina, desh in vse ga je opominjalo Boga hvaliti, in ga je vedno hvalil, ker je is milosti tolikanj rezhi sa zhloveka stvaril.</i>
		Medosebna motnja	<i>Ni imel lastnine, temuzh nekoliko polja je obdeloval nekimu gospodu is mesta s' savešo mu vse perdelke svesto odpraviti sa obljubljeni plazho. Njegovi sosedje, kakor je per slabih navada, so mu bili nevoshljivi, in so ga per gospodarji satoshili, de vsak dan sjutraj v' zerkvi dolgo tizhi, de preposno pride na delo, in rekli de bo malo dobizhka imel od svojiga polja, ki ga je Isidorju srozhil. Gospod je bil na svetiga Isidorja nevoljen; vender je hotel, preden bi ga svaril ali odstabil, sam viditi, zhe je temu res tako ali ne, kar so mu sosedje pravili. „Shel je ogledovat srozhenih njiv, in je vidil, de je vse na tanko obdelano, in de nikjer ni bilo taziga lepiga shita ko na njegovih.</i>
		Interpretacija	<i>Gospod je bil ne le potolashen, temuzh tudi ljubil je Isidorja bolj ko vse druge svoje kmete in najemnike. Tudi je sposnal, de se ni nikoli bati bogabozejhiga delavza, kateri, zhe je ravno nekaj zhasa v' molitvi, potlej perdobiva zhas s' pridnostjo in s' svestobo, in Bog shegnuje njegove dela.</i>
		Reorientacija	<i>Sveti Isidor je bil srezhen in vesel per svojim majhnim premoshenji, je tudi ubogim pomagal, je mirno shivel, in Boga hvalil do smerti, ktera je bila v letu 1130.</i>

⁵ Strukturne enote delov preučevanih hagiografij so izražene v zavitih oklepajih {...}, njihov vrstni red je izražen s kazalko (^). Vstavljeni žanri so s svojimi strukturnimi enotami označeni z oglatimi oklepaji [...]. Uporabljen je tudi dodaten simbol (*), ki pomeni »ali«. V okroglem oklepaju (...) so prikazane neobvezne sestavine žanra.

V daljših, teološko-zgodovinsko eksaktnejših hagiografijah o sv. Antonu Puščavniku in sv. Martinu pa so življenjske faze poleg eksemplov grajene tudi z daljšimi opisi dogodkov. Ta pripovedni žanr Salmaso (2017: 11) opredeljuje kot zaporedje nemotečih, pomembnih dogodkov, s sledečim strukturnim vzorcem: (izvleček) ^ (orientacija) ^ zapis dogodkov ^ (posledice dogodkov) ^ (vrednotenje) ^ (reorientacija) ^ (koda). V posamezne življenjske faze so vključeni tudi tvorčevi komentarji in citati iz *Svetega pisma* ter drugih zgodovinskih virov z namenom potrjevanja resničnosti zapisanega.⁶ Kot del življenjskih faz sta bili prepoznani tudi strukturni enoti »posmrtna faza«, ki poroča o prenosu relikvij in posmrtnih čudežih, ki so se dogajali na priprošnjo svetniku, in strukturna enota »upodobitve in kulturni pomen svetnika«, v kateri je pojasnjeno značilno likovno upodabljanje svetnika in z njim povezane kulturne navade.

Drugi del hagiografij je bil prepoznan kot nauk, ki je naslovljen in se ne odvija več kronološko, temveč retorično. V njem tvorec povzema in nadgrajuje iz življenjepisnega dela izbrane krščanske resnice, s čimer vzpostavlja povezavo s predhodno opisanimi dogodki in kot moralna avtoriteta poučuje naslovnika, kako je treba ravnati (npr. *Moli rad, delaj pridno, in živi bogaboječe*), ga prepričuje, da naj se oddalji od negativnih dejanj (npr. *Ne moreš biti dober kristjan, ako v lenobi živiš*) in posnema svetega moža z vrlinami, živečega v skladu z božjim naukom (npr. *Sv. Anton se ni plašil človeških obrazov; on ni bil nikdar čmeren, otožen, osoren človek, in ni prebadal ljudi z jezovitim bliskavim očesom*). Za realizacijo zapisanega sta rabljena sedanjik in velelni naklon (npr. *O nehvaleshni kristjan! nozhesh Bogu pokoren biti, pa se zhudish, de hudo prejemash? Ti hozhesh vetrove, desh, sonze in vse stvari pokorne imeti; ti pa nozhesh Narvishiga ubogati*), na ta način pa se ovrednotena moralna sporočila življenjepisnega dela aktualizira in omogoči preslikavo na sodobne razmere. Nauk po modelu sydneyjske šole ustreza utemeljevalnim žanrom, natančneje ekspozičiji, katere namen je prepričati naslovnika k strinjanju, strukturni vzorec pa je sledeč: teza ^ argument(i) ^ poziv k strinjanju s tezo (Rose 2016: 314). Prikaz razčlenbe nauka in prepoznanih strukturnih enot na izbranem primeru ponazarja Tabela 3.

⁶ Več o avtorskem komentarju v hagiografijah gl. Bizjak Končar (2023: 45–66).

Tabela 3: Razčlemba nauka v hagiografiji o sv. Izidorju

X. dan veliziga travna. Sveti Isidor kmet (1828)		
Shematska struktura nauka	Nauk {ekspozicija: teza ^ argument 1 ^ argument 2 ^ argument 3 ^ argument 4 ^ poziv k strinjanju s tezo}	
Nauk (povzetek pglavitnih verskih resnic življenjepisnega dela, primernih za dotični svetniški god)	Nauk. Od vsakdanjiga telesniga dela	
	Teza	„Sveti Isidor je vsim delavzvam, slasti kmetam, sgled bogabojezhosti in pridnosti.
	Argument 1	<i>Semljo obdelovati je poshteno, nedolshno in potrebne delo. Zhe si len v' svojih delih, bo ubosh tvoje plazhilo; zhe si priden, bosh poshteno shivel. Rad moli, pridno delaj, in pravizhno shivi, in bosh srezhen sdaj in po smerti. Ako bi le delal, pa ne molil, bi posnemal delavno shivino; ako bi le molil, pa ne delal, bi opushal dolshnosti svojiga slanu. Ubogaj modriga: »Ne sovrashi truda polnih opravil in poljskiga dela, katero je od Narvishiga sapovedano.« Sirah 7, 16. [...]</i>
	Argument 2	<i>Ne le moliti, se pohiti, ubogajme dajati so dobre dela, tudi opravljati dolshnosti svojiga stanu je dobro in potrebno. Bog je raslozhil stanove in dela, in slehernimu sapovedal spolnovati dolshnosti svojiga poshteniga stanu. [...]</i>
	Argument 3	<i>Kakoshne morejo biti tvoje dela, de bi bile Bogu prijetne? <u>Tvoje dela morejo biti po volji boshji; ne le tvoje dela, ampak tudi ti.</u> Kmetje in drugi rokodeli veliko terpe; pa nikar ne misli, de le terpljenje per Bogu saslushi. [...]</i>
	Argument 4	<i>Spet povsamem poprejsnji nauk: »Delaj pridno, poshteno, dobro, sveto, in shivi bogabojezhe.« Ne posnemaj slabih kristjanov, kateri so pridni v' svojih delih, pa she bolj v' hudobijah. Eni se ves dan trudijo, ponozhi hodijo v' slabe perloshnosti; ves teden delajo, v' nedeljo vse spravijo; slushijo pridno, pa saslushik obrazhajo v' boshje rasshalenje. [...]</i>
	Poziv k strinjanju s tezo	<i>O nehvaleshni kristjan! nozhesh Bogu pokoren biti, pa se zhudish, de hudo prejemash? Ti hozhesh vetrove, desh, sonze in vse stvari pokorne imeti; ti pa nozhesh Narvishiga ubogati. Ponishuj se, in rezi: [...]</i>

Tretji del hagiografij je prepoznan kot molitev ob svetniškem godu, s katero se poziva h priprošnji svetniku za ohranitev, zaščito ali pridobitev kreposti. Molitve so naslovljene, po dolžini različnega obsega in osnovane kot versko formulaično besedilo s sledečim strukturnim vzorcem: nagovor ^ (refleksija) ^ priprošnja ^ potrditvena formula. Podobno kot v nauku se za naslovnikovo sprejetje upovedenega ter potrditev predanosti in ponižnosti bogu rabita sedanjik in velelni naklon (npr. *Ljubi sveti Martin, sprosi mi pri Bogu tistega nebeškega duha, s katerim je bilo tvoje srce napolnjeno, da dospem tje gori v tvojo družino, ter s teboj vred Boga, to neskončno dobroto, vživam in hvalim*

vekomaj!). Na ta način je naslovnik spodbujan h končni refleksiji svetnikovega krščanskega slovesa in k priprošnji za pomoč pri pridobitvi izpostavljenih kreposti. Prikaz razčlemba molitve na izbranem primeru ponazarja tabela 4.

Tabela 4: Razčlemba molitve v hagiografiji o sv. Izidorju

<i>X. dan veliziga travna. Sveti Isidor kmet (1828)</i>		
Shematska struktura molitve	Molitev {verski obrazec: nagovor ^ refleksija ^ priprošnja ^ potrditvena formula}	
Molitev (priprošnja za ohranitev, zaščito ali pridobitev kreposti)	<i>Molitev.</i>	
	Nagovor	<i>O moj Bog!</i>
	Refleksija	<i>dosihmal nisim imel praviga sapopadka ne od kershanskiga shivljenja, ne od vsakdanjiga sapovedaniga dela; slishal sim sizer nauke od tiga, pa nisim pomislil. Sdelo se mi je, de so svetniki kaj sosebniga in veliziga delali, in de se bom jest v' niskih delih svojiga stanu teshko svelizhal [...]</i>
	Priprošnja	<i>O sveti Isidor! ti bosh sgled mojiga prihodniga shivljenja: sprosi mi gnado le Bogu shiveti, le s' njim in savoljo njega delati, terpeti in se spokoriti. [...]</i>
Potrditvena formula	<i>Amen.</i>	

Vseh šest analiziranih hagiografij si po modelu sydneyjske šole deli sledečo makrostrukturno organiziranost:

Tabela 5: Makrostrukturiranost preučevanih slovenskih hagiografij 19. stoletja

Življenjepis {orientacija ^ življenjske faze [eksempel ^ opis dogodkov ^ (posmrtna faza) ^ (upodobitve in kulturni pomen svetnika)]} ^ nauk {ekspozicija} ^ molitev {verski obrazec}

Kot je razvidno iz tabele 5, zunanja makrostrukturiranost obsega tri navzven ločene dele – življenjepis, nauk in molitev. Ti so z vidika medsebojnih odnosov organizirani orbitalno, z naukom kot središčnim elementom, katerega funkcija je pridigarstvo povzemanje, izpostavitve in prepričevanje naslovnika, kako je potrebno živeti in ravnati v skladu z načeli katoliške Cerkve. Nauk podpira življenjepisni del in molitev. Življenjepis je s pripovednimi biografskimi dogodki vstopna točka za nauk in ga podpira na način, da preko biografskih zgledov predstavi izbrana krščanska načela in kreposti, na katerih se izgrajuje nauk. Nadalje pa nauk podpira molitev, katere funkcija je končna refleksija

posredovanih krščanskih vrednot na način, da naslovnika s formulaičnim verskim obrazcem spodbuja k priprošnji za njihov prenos v vsakdanje življenje.

Polje analiziranih hagiografij lahko hierarhiziramo na širše in ožje. Širša polja so popularizacija in idolizacija svetništva, posredovanje vrednot krščanske vere, propagiranje katoliške Cerkve, krepljenje pripadnosti krščanski skupnosti in posredovanje krščanske družbene etike. Ožja polja so povezana s krepostmi in vrlinami obravnavanih svetnikov – pobožnostjo, potrpežljivostjo, delavnostjo, ponižnostjo, srčnostjo in bogaboječnostjo. Ožja polja se skladajo s širšim, saj posredujejo osnovne vrednote krščanske vere. Ton se izraža v odnosu med tvorci (katoliškimi duhovniki) in naslovniki (katoliškimi bralkami in bralci). Družbeno razmerje med njimi je hierarhizirano in neenakopravno, medosebna razdalja je maksimalna. Način je določen s pisnim prenosnikom, prvenstveno so namenjene tihemu branju in so monološke. Nekatere izmed njih so tudi večkodne, tj. sestavljajo jih viri dveh semiotskih kodov: poleg jezikovnega še slikovni, ki podpira in razširja pomen besedilne vsebine, naslovnika pa dodatno usmerja pri interpretaciji zapisanega besedila. Kohezivnost med obema kodoma vzpostavlja usmerjevalni leksem v naslovu hagiografije (npr. *Sv. Martin, Turški škof*), ki od naslovnika pričakuje, da bo prepoznal svetnika na spremljevalni grafični podobi.

3.3 Jezikovni vzorci vrednotenja in družbeni namen

Za potrditev makrostrukture analiziranih hagiografij in njihovega družbenega namena je potrebno preučiti, kako so medosebni pomeni organizirani po strukturnih enotah. Izhajajoč iz predpostavke, da hagiografija znotraj modela sydneyjske šole predstavlja makrožanr, pri katerem so v življenjepisnem delu strukturne enote tvorjene kot eksempli in opisi dogodkov, nauk pa kot ekspozicija, jezikovni vzorci vrednotenja sovpadajo s pomeni, značilnimi za posamezen predlagani žanr (Martin in Rose 2008: 52). To sovpada s širšim namenom hagiografij, ki je popis življenja svetnika s poudarkom na vrednotah, ki ga izkazujejo kot božjega izbranca, vrednega posnemanja (Orožen 2011: 24; Jesenšek 2021: 44).

V življenjskih fazah, prepoznanih kot eksempl, se je potrdilo, da je vrsta odnosa sodba značaja ali vednja svetnika, kar sovpada z značilnostmi, kot jih za eksempl predlagata Martin in Rose (2008: 62–65). Prevladujejo neposredno izražene sodbe, ki so monoglosne in razkrivajo tvorčevo strinjanje ali nestrinjanje s podano moralno sodbo o svetnikovi osebnosti in/ali dejanjih (npr. *Tudi je sposnal, de se ni nikoli bati bogabojezhiga delavza, kteri, zhe je ravno nekaj zhasa v' molitvi, potlej perdobiva zhas s' pridnostjo in s' svestobo, in Bog shegnuje njegove dela*). Tvorčevo presojanje se odraža tudi s stiliziranim pripisovanjem psiholoških in drugih značajskih značilnosti svetniku (npr. *Nikdo ni mimo njega bolj zderžljiv, bolj čuječ, nikdo ni dosegel njegove poterpežljivosti, pohlevnosti, ponižnosti, miloserčnosti, delavnosti, prebiranja sv. pisma*), kar

potrjuje dvojje: (1) tvorčev spoštljiv odnos do upovedanega in (2) njegov namen vplivanja na naslovnika s posredovanjem verskih načel in moralnih vrednot. Vrednotenjski odnos je dodatno stopnjevan v fazah, v katere so vpeljani avtorjevi komentarji, saj izražajo tvorčeva stališča do upovedenih dogodkov (npr. *Med deli njegoviga usmiljenja je posebno to le spominja vredno*). V življenjskih fazah, opredeljenih kot opisi dogodkov, je razvrščanje vrednotenjskih pomenov bolj spremenljivo, kar sovпада z ugotovitvami Martina in Rosa (2008: 52). Ker pa je v tem pripovednem žanru še vedno izražena posredna sodba, jih je mogoče umestiti v bližino eksempla.

Namen nauka in molitve je vplivati na naslovnikov pomenski horizont, kako je zgled svete osebe koristno in vredno posnemati ter prenesti na lastno ravnanje in mišljenje. Moralizatorski aparat, ki je v pripovednih in zgodovinskih žanrih delno prikrit (Coffin 1997: 200–201), je v obeh strukturnih enotah razkrit. V nauku je pozicija moči realizirana skozi avtoritativni status tvorca, ki se odkrito pokaže kot moralna avtoriteta z uporabo velelnega naklona (npr. zanikani velelnik za izražanje opozorila: *Ne poslušaj in ne govori, kar se ne spodobi*), pogojnega naklona (npr. *Če si len v svojih delih, bo uboštvo tvoje plačilo; Če si priden, boš pošteno živel*), pa tudi s svetopisemskimi citati (*Naj bi tudi ti kristian nikdar ne pozabil Jezusovih besed: »Ne bojte se jih, ki telo umorijo, duše pa ne morejo umoriti, temuč bojte se veliko več tistega, kateri zamore dušo in telo pogubiti u pekel [...]»*), ki so uvedeni kot dodatni viri vrednotenja.⁷ V molitvi naslovnik ni več pasivni prejemnik informacij, temveč je spodbujan k aktivni vključitvi z izrekanjem priprošnje. Ta je osnovana tako, da (1) tvorec izreka priprošnjo v imenu naslovnika (npr. *O Gospod, ki si nam že u začetku keršanstva nad prvim mučenikom, svetim Štefanom izgled posebne keršanske ljubezni do svojih sovražnikov pokazal: dodeli nam po nja priprošnji, da tudi mi svoje sovražnike, opravljalce in preganjavce ljubimo [...]*), ali (2) naslovnika prigovarja, da navidezno sam izreka priprošnjo (npr. *O predobrotljivi Jezus! Kteri si sam samoto tolikanj ljubil, uči tudi mene, ogibati se hrumečega sveta in le v tihotnem življenji, v občevanji in zedinjenji z Bogom iskati prave radosti in miru srca. Amen.*).

Z žanrskim pristopom sydneyjske šole je v analiziranih hagiografijah prepoznan preplet družbenih namenov zgodovinskih žanrov (biografije), katerih namen je informiranje o preteklih, zgodovinsko pomembnih dogodkih in posameznikih ter ohranjanje reda na širšem družbenem nivoju (Coffin 2006: 54; Martin in Rose 2008: 99), pripovednih žanrov (eksemplov in opisov dogodkov), katerih namen ni samo razvedrilen, temveč tudi posredovanje ideoloških sporočil, vzdrževanje in oblikovanje družbenih odnosov na ravni lokalnih skupnosti (Rothery in Stenglin 1997: 232), ter utemeljevalnih žanrov

⁷ Martin in Rose (2007: 36) menita, da nekateri vrednotenjski pomeni prehajajo v območje idejnih pomenov, zato lahko prihaja do prekrivanj medosebnih in idejnih metafunkcij jezika, zlasti v besedilih z jasnimi ideološkimi funkcijami, kakršne so tudi analizirane hagiografije.

(ekspozicije), katerih namen je zagovor stališč in prepričevanje naslovnika k strinjanju z njimi (Martin in Rose 2008: 118).

Čeprav hagiografije upovedujejo individualne življenjske usode svetih posameznikov, je njihov skupni namen dajanje pomena stvarnemu, ki osmišlja življenje in trpljenje v krščanski veri. Obenem razkrivajo krščansko ideologijo in strukturo neenake družbene moči, ki se vzpostavlja v odnosu med tvorci, naslovniki in katoliško Cerkvijo. S širjenjem idej, prepričanij in pričakovanj glede odnosov z drugimi člani krščanske skupnosti dajejo obravnavana besedila razumeti funkcijo, ki so jo izpolnjevala v slovenski družbi 19. stoletja. Modeli vedenja in mišljenja, ki so jih naslovniki zaradi svoje generacijske, etične in družbene pripadnosti zlahka sprejeli, niso bili posredovani samo z dokazovanjem, temveč tudi s ponavljanjem in vzpostavljanjem razmerja preteklo–sedanje, v katerem preteklost utemeljuje in daje vrednost sedanjosti z namenom ohranjanja verske skupnosti. Pomensko določena struktura žanra slovenske hagiografije se tako realizira skozi zgodovinsko posredovano avtoritarnost, ob naslonitvi na individualne izkušnje svetniških življenj. V tem pogledu so analizirane hagiografije jedrnat izraz takratne krščanske kulture, ki se v zgoščeni obliki izraža v zapisanem.

4 Zaključek

Model sydneyjske šole ponuja večnamensko perspektivo preučevanja žanrov in razumevanja funkcij, ki jih ti izpolnjujejo v družbi. Čeprav ne vključujejo hagiografij, je metodološki pristop dovolj širok, da ponuja primerno orodje za njihovo analizo. Omogoča prepoznavo družbene organizacije, ki se preko konteksta kulture in konteksta situacije ter kontekstualnih spremenljivk polja, tona in načina izraža v zaporednih besedilnovrstnih elementih, s katerimi se postopno izražajo preučevane hagiografije.

Vseh šest analiziranih hagiografij, objavljenih v treh osrednjih tiskanih zbirkah 19. stoletja, po obliki predstavlja krajša opisna pripovedna besedila, ki se med seboj razlikujejo po avtorstvu, na besedni in skladenjski ravnini, družijo pa jih isti besedilni vzorec (Orožen 2008: 186), ki razkriva njihovo makrožanrsko strukturo. Prvi, življenjepisni del, je po modelu sydneyjske šole prekriven z biografijo, posamezni življenjski dogodki, organizirani epizodično okrog svetnikovih pomembnih življenjskih prelomnic, pa so realizirani kot eksempli in opisi dogodkov. Drugi del je nauk, ki se ne odvija več kronološko, temveč retorično. Prekriven je s strukturnimi enotami ekspozicije, saj vrednoti moralna sporočila življenjepisnega dela, jih aktualizira in nagovarja naslovnika k posnemanju posredovanih zgledov. Tretji del je molitev, osnovana kot versko formulaično besedilo, s katero se naslovnik priproša za pridobitev krščanskih kreposti. Iz zapisanega sledi, da si analizirane hagiografije delijo sledečo makrostrukturno shemo: življenjepis {orientacija ^ življenjske faze [eksempl ^ opis dogodkov ^ (posmrtna faza) ^ (upodobitve in kulturni pomen svetnika)]}

^ nauk {ekspozicija} ^ molitev {verski obrazec}. Nauk, kot središnji del, je podprt z življenjepisom in molitvijo. Življenjepisi del preko biografskega zglada predstavljajo vstopno točko za nauk, molitev pa nauk podpira kot končna refleksija posredovanih krščanskih vrednot. Grajenost analiziranih besedil potrjuje moralni in didaktični vidik hagiografij, ki s popisom življenja svetega posameznika posredujejo modele in ideološka načela katoliške Cerkve, z namenom ohranjanja in oblikovanja odnosov na širši in ožji družbeni ravni.

Področje njihove družbene dejavnosti se odraža skozi kontekstualne spremeljivke polja, tona in načina. Način je določen s pisnim prenosnikom, ton izraža neenakost in pozicijo moči tvorca nad naslovniki, polja pa so popularizacija in idolizacija svetništva ter vrednot krščanske vere, posredovana kot poglobitve kreposti sv. Izidorja, sv. Miklavža, sv. Florijana, sv. Štefana, sv. Antona Puščavnika in sv. Martina.

Raziskovanje posredovanih miselnih razsežnosti, ubesedenih v izbranih besedilih, s pomočjo družbeno-semiotičnega žanrskega pristopa omogoča preučitev prispevka hagiografij k podobi slovenske družbe 19. stoletja. Za nadgradnjo rezultatov bo v prihodnje potrebno razširiti preučevani besedilni korpus, kar bo dopolnilo obstoječa vedenja o slovenski hagiografiji.

VIRI IN LITERATURA

Hesham Suleiman ALYOUSEF, Asma ALYAHYA, 2018: The Conceptualization of Genre in Systemic Functional Linguistics. *Retorika: Jurnal Ilmu Bahasa* 4/2, 91–99.

Anis BAWARSHI, Mary Jo REIFF, 2010: *Genre: An Introduction to History, Theory, Research, and Pedagogy*. Colorado: Parlor Press and WAC Clearinghouse.

Aleksandra BIZJAK, 2005a: *Pridiga kot žanr*. Ljubljana: Založba ZRC.

Aleksandra BIZJAK, 2005b: Strukturalno-pomenska analiza pridige kot žanra. *Slavistična revija* 53/2, 153–170.

Aleksandra BIZJAK KONČAR, 2008: Strukturna zgradba pravljice. *Gašper Križnik (1848–1904) in njegov čas*. Ur. Marija Stanonik. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 136–142.

Aleksandra BIZJAK KONČAR, 2023: Retorični potencial hagiografskega diskurza: avtorjev glas v Slomškovi izdaji svetniških življenjepisov Djanje Svetnikov Božjih. *Hagiografija v luči sodobnih raziskav*. Ur. Blanka Bošnjak. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. 45–66.

Basil BERNSTEIN, 1990: *The Structuring of Pedagogic Discourse*. London: Routledge.

Basil BERNSTEIN, 1996: *Pedagogy, Symbolic Control and Identity: Theory, Research, Critique*. London: Taylor and Francis. London: Taylor & Francis.

Blanka BOŠNJAK, 2021: Krščanske hagiografske pripovedi Antona Krempla. *Deroči vrelec Antona Krempla*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerzitetna založba. 114–124.

Caroline COFFIN, 1997: Constructing and giving value to the past: an investigation into secondary school history. *Genre and Institutions. Social Processes in the Workplace and School*. Ur. Frances Christie in James Robert Martin. London: Continuum. 196–230.

- Caroline COFFIN, 2006: *Historical Discourse: the Language of Time, Cause and Evaluation*. London: Continuum.
- Hippolyte DELEHAYE, 1905: *Les legendes hagiographiques*. Bruxelles: Bureaux de la Societe des Bollandistes.
- Suzanne EGGINS, 2004: *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. London: Continuum.
- Suzanne EGGINS, James Robert MARTIN, 1997: Genres and register of discourse. *Discourse as Structure and Process*. Ur. Teun van Dijk. London: Sage. 230–256.
- John Rupert FIRTH, 1957: A synopsis of linguistic theory, 1930–1955. *Studies in Linguistic Analysis* (Special volume of the Philological Society). London: Blackwell. 1–31.
- Michael HALLIDAY, 1978: *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.
- Michael HALLIDAY, 1985: *An Introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- Michael HALLIDAY, Christian MATTHIESSEN, 2004: *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Ruqaiye HASAN, 1984: The Nursery Tale as a Genre. *Nottingham Linguistic Circular* 13, 71–102.
- Ruqaiye HASAN, 1985: The structure of a text. *Language, Context and Text*. Ur. Michael Halliday in Ruqaiye Hasan. Geelong: Deaking University Press. 52–69.
- Thomas HEAD, 2001: *Medieval Hagiography: An Anthology*. New York: Routledge.
- Sunny HYON, 1996: Genre in three traditions: Implications for ESL. *TESOL Quarterly* 30/4, 693–722.
- Marko JESENŠEK, 2020: The Slovenian language, literature and teaching of Slovenian language research project. *Slavia Centralis* 13/2, 7–30.
- Marko JESENŠEK, 2021: Iz življenja in dela Martine Orožen. *Slavia Centralis* 14/2, 11–50.
- Matjaž KMECL, 1972: Nekaj tem iz razvoja slovenske pripovedne proze. *Slavistična revija* 20/2, 213–217.
- Matjaž KMECL, 1975: *Od pridige do kriminalke: Ali o meščanskih začetkih slovenske pripovedne proze*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Mira KRAJNC IVIČ, 2018: Besedilne vrste v slovenskem besediloslovju. *Jezik in slovnostvo* 63/2–3, 75–86.
- Celia Maria MAGALHÃES, 2022: The »just-so story« is a narrative: appraisal analysis in a social semiotic approach to genre. *Alfa: Revista de Linguística* 66/2, 1–27.
- Bronisław MALINOWSKI, 1923: The problem of meaning in primitive languages. *The Meaning of Meaning*. Ur. Charles Kay Ogden in Ivor Armstrong Richards. London: Routledge and Kegan Paul. 269–336.
- Bronisław MALINOWSKI, 1935: *Coral Gardens and their Magic*. London: Allen & Unwin.

James Robert MARTIN, 1984: Language, Register and Genre. *Children Writing: A Reader*. Ur. Frances Christie. Geelong, Vic: Deakin University Press. 21–29.

James Robert MARTIN, 1985: Process and Text: Two Aspect of Human semiosis. *Systemic Perspectives on Discourse*. Ur. James Benson in William. Norwood: Ablex. 248–274.

James Robert MARTIN, 1994: Macro-genres: The ecology of the page. *Network* 21/1, 29–52.

James Robert MARTIN, 1997: Analyzing genre: Functional parameters. *Genre and institutions: Social processes in the workplace and school*. Ur. Frances Christie in James Robert Martin. London: Continuum. 3–39.

James Robert MARTIN, 2000: Grammar Meets Genre: Reflections on the Sydney School. *Arts: The Journal of the Sydney University Arts Association* 22/1, 47–95.

James Robert MARTIN, 2016: One of the Three Traditions: Genre, Functional Linguistics, and the Sydney School. *Genre studies around the globe: beyond the three traditions*. Ur. Natasha Artemeva in Aviva Freedman. Ottawa: Inkwell. 31–77.

James Robert MARTIN, David ROSE, 2007: *Working with Discourse*. London: Continuum.

James Robert MARTIN, David ROSE, 2008: *Genre Relations: Mapping Culture*. London: Equinox.

James Robert MARTIN, David ROSE, 2011: *Learining to Write, Reading to Learn: Genre, Knowledge and Pedagogy in the Sydney School*. London: Equinox.

James Robert MARTIN, Peter WHITE, 2005: *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. New York: Palgrave MacMillan.

David MOVRIN, 2016: Evropska hagiografija med Bogom in narodom. *Kulturni svetniki in kanonizacija*. Ur. Marijan Dovič. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 79–91.

Mojca NIDORFER ŠIŠKOVIČ, 2009: Žanrski pristop k analizi poslovnih e-sporočil. *Infrasturkutna slovenščine in slovensitike*. (Obdobja, 28). Ur. Marko Stabej. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 271–277.

Mojca NIDORFER ŠIŠKOVIČ, 2013: Žanrskost funkcijskih besedilnih vrst. *Družbena funkcijskost jezika: vidiki, merila, opredelitve*. (Obdobja, 32). Ur. Andreja Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 269–275.

Matija OGRIN, 2011: Dober Legent teh Suetnikov. Koroški rokopis iz 18. stoletja. *Primerjalna književnost* 34/4, 65–78.

Martina OROŽEN, 2008: Podoba svetega Martina v »životopisih« svetnikov in v leposlovju 19. stoletja. *Sveti Martin Tourski kot simbol evropske kulture*. Ur. Jasmina Arambašić. Celovec: Mohorjeva Celovec. 183–193.

Martina OROŽEN, 2011: Anton Martin Slomšek, Djanje svetnikov božjih – vzgoja duha, kultura srca in govora v novoslovenskem knjižnem jeziku sredi 19. stoletja. *Slavia Centralis* 4/1, 14–47.

Martina OROŽEN, 2021: Zgodovinski razvoj futuralno-modalnega sistema v knjižni slovenščini od 16. do 19. stoletja. *Slavia Centralis* 14/2, 67–122.

Katja PLEMENITAŠ, 2007: *Posamostaljenja v angleščini in slovenščini: primer časopisnih vesti in kritik*. Maribor: Slavistično društvo, Založba Zora.

- Claudia RAPP, 2010: The Literature of Early Monasticism: Purpose and Genre between Tradition and Innovation. *Unclassical Traditions: Alternatives to the Classical Past in Late Antiquity*. Ur. Richard Flower, Christopher Kelly, Michael Stuart Williams. Cambridge: Cambridge University Press. 119–130.
- Jožef ROGAČ, 1867: Sv. Anton, puščavnik. *Življenje svetnikov in svetnic Božjih*. Ljubljana: Janez Blaznik. 59–64.
- Barbara Joan ROTHERY, Maree STENGLIN, 1997: Entertaining and instructing: exploring experience through story. *Genre and Institutions. Social Processes in the Workplace and School*. Ur. Frances Christie in James Robert Martin. London: Continuum. 231–263.
- David ROSE, 2005: Narrative and the origins of discourse: patterns of discourse semantics in stories around the world. *Australian Review of Applied Linguistics* 19/1, 151–173.
- David ROSE, 2007: Reading Genre: a new wave of analysis. *Linguistics and the Human Sciences* 2/2, 185–204.
- David ROSE, 2010: Genre in the Sydney School. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. Ur. James Paul Gee in Mike Handford. London: Routledge. 209–225.
- David ROSE, 2016: Genre, knowledge and pedagogy in the Sydney School. *Genre studies around the globe: beyond the three traditions*. Ur. Natasha Artemeva in Aviva Freedman. Ottawa: Inkwell. 299–338.
- Grisel Sonia SALMASO, 2017: Story Genres in SFL: A more Flexible Taxonomy. Extrapolating a Taxonomy of Story Genres in Spanish to Story Genres in English. *Journal of Language and Education* 3/1, 6–22.
- Grisel Sonia SALMASO, 2022: Modelling of the Genre Short Story for Teaching Purposes: An Approach from a Systemic Functional Perspective. *International Journal of TESOL Studies* 4/2, 39–55.
- Anton Martin SLOMŠEK, 1853: Sveti Florian, vojšak in mučenik. *Djanje Svetnikov Božjih in razlaganje prestavnih praznikov ali svetkov*. Gradec: Joseph Andreas Kienreich. 453–455.
- Anton Martin SLOMŠEK, 1854: Sveti Štefan, levit, prvi mučenik. *Djanje Svetnikov Božjih in razlaganje prestavnih praznikov ali svetkov*. Gradec: Joseph Andreas Kienreich. 769–774.
- Marijan SMOLIK, 1995: *Liturgika*. Celje: Mohorjeva družba.
- Marijan SMOLIK, 1997: Pregled slovenskega hagiografskega slovstva. *Zbornik ob sedemdesetletnici Franceta Bernika*. Ur. Jože Pogčnik. Ljubljana: ZRC SAZU. 497–514.
- Matija TORKAR, 1874: Sv. Martin, Turški škof. *Življenje svetnikov in svetnic Božjih*. Celovec: Družba sv. Mohorja. 242–250.
- Marc VAN UYTFANGHE, 1993: L'hagiographie: Un »genre« chretien ou antique tradif? *Analecta Bollandiana* 111/1, 135–188.
- Marc VAN UYTFANGHE, 2011: L'origines et les ingrédients du discours hagiographique. *Sacris erudiri* 50, 35–70.
- Franc VERITI, 1828: Sveti Isidor, kmet. *Shivljenje Svetnikov in Prestavni Godovi*. Ljubljana: Jožef Sassenberg. 280–286.

Franc VERITI, 1829: *S. Nikolaj ali Niklavsh, shkof. Shivljenje Svetnikov in Prestavni Godovi*. Ljubljana: Jožef Sassenberg, 438–445.

Branka VIČAR, 2013: Peticija kot besedilna vrsta in njena politična umeščenost. *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve)*. (Obdobja, 23). Ur. Andreja Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 473–479.

HAGIOGRAPHY AS A MACROGENRE

This paper examines the genre macrostructure of selected hagiographies published in three prominent Slovenian hagiographic collections from the 19th century: *Shivljenje Svetnikov in Prestavni Godovi* (1828–1829) by Franc Veriti, *Djanje Svetnikov Božjih in razlaganje prestavnih praznikov ali svetkov* (1853–1854) by Anton Martin Slomšek, and *Življenje svetnikov in svetnic Božjih* (1866–1874) by Jožef Rogač and Matija Torkar. To analyse these texts, this study adopts the theoretical and methodological principles of the Sydney School (Martin and Rose 2008). A multi-level analysis revealed a macrostructural organization within the selected hagiographies. The primary structure includes a biographical segment encompassing the orientation and record of events presented through examples and descriptions of events. This is followed by a moral exhortation, featuring an exposition of selected Christian principles and virtues. Lastly, there is a prayer segment, which serves as a religious form to contemplate and encourage the incorporation of Christian values into one's daily life. The macrostructure can be shown linearly as follows: biography {orientation ^ record of events [example ~ description of events ^ (posthumous phase) ^ (representations and cultural significance of the saint)]} ^ moral exhortation {exposition} ^ prayer {religious form}. The individual structural elements of biography, moral exhortation and prayer are organized orbitally and mutually reinforce each other. The biography serves as a foundation for the moral exhortation, illustrating Christian principles and virtues through biographical examples. The moral exhortation, in turn, supports the prayer, which reflects the conveyed values and urges the addressee to incorporate them into their daily life through formulaic religious expressions. The analysed texts' structure confirms the moral and didactic aspects of hagiographies, which, by listing the life of a holy individual, convey the models and Christian ideological principles, with the aim of preserving and influencing relationships within both broader and more specific social levels. By employing a social-semiotic genre approach, the exploration of the cognitive aspects conveyed in the chosen texts, provides insights into the role that hagiographies had in shaping the perception of Slovenian society during the 19th century.
